

Bulgaristan'dan Türkiyeye Göçler, Bulgaristan Diasporası ve Uluslaşma

Hüsamettin İNAÇ¹

Betül YAZICI²

¹Prof. Dr., Dumlupınar Üniversitesi, İİBF, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler,
husamettininac@yahoo.com

²Bilimi Uzmanı, Dumlupınar Üniversitesi, İİBF, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Yüksek Lisans
Programı Mezunu, beetuulyazici@gmail.com

Özet: Bulgaristan'dan göçlerin başlangıcı, "Doksan üç Muhacereti" olarak bilinen 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonrasında yaşanan nüfus hareketlerine dayanır. Farklı saikler ve dönemlerde ortaya çıkan göç akınları, gittikleri yerlerde diasporaların oluşumuna yol açmıştır. Özellikle uluslararası göçler bir yandan toplumsal entegrasyon üzerinde ciddi bir hasar yaratırken, öte yandan bu göç dalgaları ulus-devletin egemenliğine tehdit oluşturdu. Öte yandan diaspora oluşumu ev sahibi ülkelerde çokkültürlülük tartışmalarını gündeme getirdi. Farklı kültürlerin farklılıklarını yitirmeden bir arada yan yana ve iç içe yaşaması pratiği demek olan çokkültürlülük, göçmenlere duyulan öfkeye takıldı. Bu çalışmanın amacı, Bulgaristan'dan gelen göçmenlerin yaşadığı entegrasyon problemlerini, çözüm için ortaya konulan sosyal politikaları ve Türk ve Bulgar hükümetlerinin birbirlerine karşı göç üzerinden geliştirdikleri farklı tavır ve tutumları sosyopolitik bir analize tabi tutmaktır.

Anahtar Kelimeler: Bulgaristan diasporası, zorunlu göç, çokkültürlülük, sosyal entegrasyon, kimlik

Immigration Waves From Bulgaria To Turkey, Bulgarian Diaspora And Nation Building

Abstract: The initial point of the immigration from Bulgaria depends upon the demographic changing suffered" aftermath process of Ottoman-Russian War (1877-78) known as "93 Immigration". Nevertheless, the immigrant flux and the enforced immigration arisen from different reasons and within the different periods led to the creation of the diaspora in host countries. Especially international migrations deteriorated the social integration on the one hand, these migration waves were threatened the sovereignty of the nation-state. The multiculturalism defined as the practice of the different cultures for living together without losing their differences was prevented by the hatred of the masses towards the migrants with different reasons. In this context, this study aims to illuminate the problems of Bulgarian immigration, the social policies implemented to solve these problems and the different attitudes of both Bulgarian and Turkish governments during this process with sociopolitical analysis.

Key words: Bulgarian diaspora, enforced immigration, multiculturalism, social integration, identity

1. Giriş: Diaspora Kavramı

Dünya tarihini şekillendirerek etkileyen göç kavramı kadar, diaspora kavramı da önem teşkil etmektedir. Çünkü hemen hemen ikisi de birbirlerine benzer sebeplerden dolayı benzer sonuçları doğurmuştur. Lakin diaspora olgusunda sürgün edilmek ve de zorunlu göçe bağlı hareketlenmeler varken, göç olgusunda ise zorunlu göç kadar isteğe bağlı göçlerde yaşanmaktadır. Konumuzla ilintili olan bu kavramın kökeni Yahudi ve Ermeni zulümlerine dayanmaktadır. Onların kendi topraklarından mahrum bırakılması, insani değerlerinin hiçe sayılması, dini ve etnik kökenlerinin karalanmaya çalışılması gibi durumlarla karşı karşıya kalması, diaspora olgusunu yaratmıştır. Diasporanın temelinde ise insanların ait oldukları yerlerden kopartılmasına dayanan kopuntu kavramı yatmaktadır.

Diaspora olgusu, ilk olarak Filistin bölgesinden Yahudi kesiminin zorunlu göç kapsamında, sürülmesini aktarmak olarak tezahür etmiştir. Kavramın kökeni Yunancaya bağlı olarak gelişmiştir ve 'dağılma' anlamını taşımaktadır. Yahudilerin kutsal kitapları olan Tevrat'a göre de Yahudiler, tanrı tarafından cezalandırılmışlar ve bu sebeple sürgüne uğramışlardır. Bu sürgün, İslamiyet'ten önce gerçekleştiği sanılan Babil Sürgünü'dür. Babil Sürgünü, Nabukadnezar'ın, Yahudi halkını dağıtması ve onları Babil diyarına sürgüne zorlamasına dayanır. Sürgüne uğrayan Yahudiler daha sonra serbest bırakıldılar; fakat buna rağmen kendi yurtlarına dönemediler ve etrafa yayıldılar.

Diaspora, bu geçmişten yola çıkılarak Yahudi kesimi bağlamında şu şekilde tanımlanabilir. Çeşitli sebeplerden dolayı bu her ne olursa olsun, Anayurt olarak bilinen yurtların dışarısında yaşayan ve buna zorlanan topluluklardır. Peki, gerçekten diaspora nedir? Bir ulusun savaş, sömürü, savaşa bağlı

işgaller ve ekonomik sorunlar gibi etmenlerden dolayı kendi kültürünü, kimliğini, yaşadığı ve doğduğu toprakları bırakıp başka bir ulusa zorla gönderilmesi durumu mu? Kendi istekleri dışında, üzerinde siyasi ve politik baskıları hissederek anayurtlarını bırakan insan kitleleri mi? Küresel ekonomi, kültürel ve bölgesel dağılım ve savaşların etki ederek insanları başka kollara ayıran köklü bir mekanizma mı? İçerisinde zorunlu göçü barındıran aslında bir göç olgusu mu? Diaspora terimi saydığımız tüm bu özellikleri içerisinde barındıran, tarihi kökeni İslamiyet'ten önceye dayalı olarak Habil sürgünüyle ortaya çıkan ve günümüz Ermeni, Yahudi, Türk gibi Diasporalara etki etme biçimi, 1960'lı yıllarla yayılan geniş bir olgudur. Birçok farklı tanımlamalar yapılsa da genel manasıyla Diaspora, kendi yapısının özelliği bağlamında içerisinde farklı ırklar barındıran ve yaşadıkları milletlerden kopan insanların tanımlandığı, ayrıca Ermeni, Yahudi, Türk, Çingene, Afrikalılar gibi kolektivitelerin de dâhil olduğu bir göç biçimidir.

2. Bulgaristan Diasporası

"Doksan üç muhacereti" ile başlayan Bulgaristan Diasporasının temeli, Osmanlı-Rus savaşlarına dayanmaktadır. Böylece İlk büyük darbe, 1877-1878 yıllarında Rus panislavistlerin, Slav Bulgar devleti kurmak istemesiyle patlak vermiştir (Şimşir, 1992: 48). Tüm bunlardan yola çıkarak, Bulgaristan ve Türkiye arasındaki zorunlu göç faaliyetlerinin başlangıç noktasını, hırslı Bulgaristan'ın tek millet kurmasına kadar uzandığını söyleyebiliriz. Türklerin, zorla göç ettirilmesi ve buna mahkûm edilmesi Balkan tarihinin arda arda kalacağı diaspora zincirini oluşturmuştur. Bulgarlar tarafından oluşturulan Türklerin acılı göç hikâyesi, yıllar geçse de aralıksız bir şekilde devam etmiş ve bu yıllar içinde göçlerin dönüm noktaları oluşmuştur. Başlangıcı "Doksan üç Muhacereti" olgusuna dayanan Bulgaristan Diasporaları dönemselsel olarak,

- 1950 yılından önce, Bulgaristan'dan Türkiye'ye yapılan göçler,
- 1950- 1951 yılı hükümetin el değiştirmesiyle oluşan zorunlu göç hareketi,
- 1968 "Yakın akraba göçü" hareketi,
- Bulgarların son darbesi- Türk adlarının zorla değiştirilmesi (1985-1989) faaliyetlerini kapsamaktadır.

3. Bulgaristan'dan Türkiye'ye Yapılan Göçler

Tarihte her olayın bir sahnesi ve perde arkası vardır. Daha öncede belirttiğimiz gibi, nedensiz bir olgu üzerine kurulu tarihten söz edemeyiz. Savaşları, sürgünleri, Antlaşmaları ve konumuzun dâhilinde olan göçleri bile oluşturan bir alt yapı mevcuttur. Bu alt yapılar ile beraber Bulgaristan'daki göçlerin en temel özelliği, süreklilik göstererek tezahür etmesi şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Çünkü Bulgaristan, kesintisiz olarak her yıl devam eden göç kitlesini, bünyesinde barındırmıştır. Bulgaristan'dan Türkiye'ye yapılan göçler dâhilinde üzerinde durulması gereken asıl olgular; Bulgarların Türkleri zorla göç ettirme politikaları, asimilasyonlar, baskı ve beraberinde gelişen eziyetler zinciridir. Peki, Türkleri göç etmek zorunda bırakan, Bulgaristan Diasporasının çıkış noktası nelere dayanmaktadır? Nitekim Şimşir (1986: 198-200), Bulgaristan Türklerinin göçleri hususunda çok eski bir tarihten bahsetmiştir. Türkler, ilk önce 14. yy civarlarında Rumeli topraklarına göç etmiş ve buralarda kendilerine ait yeni yaşamlar kurmuştur. Daha sonra gelişen birkaç tarihi olgular ile beraber, 19. yy zaman diliminde geriye dönmek zorunda kaldıkları ve Diasporalarla bezeli bir göç kuşağı yaşamışlardır. Bu zaman diliminde gerisin geriye dönüşlerin temeli, Osmanlı- Türk İmparatorluk kesiminin Avrupa topraklarından çekilmesine dayanmaktadır. Oluşan bu göç olgusuna, "Muhaceret" veya "Hicret" gibi tabirler kullanılırken, göç eden kişilere de " Muhacir" hatta "Rumeli Muhacirleri" gibi sıfatlar verilmiştir.

Temelleri bu yüzyıllara dayanan göçlerle beraber, Bulgaristan Türklerinin Türkiye'ye ilk büyük göç hareketi, "Doksan üç Muhacereti" çerçevesinde gerçekleşmiştir. Bir başka deyim ile büyük göç, Osmanlı-Rus savaşının (1877-1878) uğrattığı acımasız bozgunun kurbanı olarak şekil kazanmıştır (Şimşir, 1986: 200). Gelişen bu olaylar, Bulgaristan'ın bütün olarak kuruluşuna denk düşmektedir. Bulgaristan, 1878 Berlin Antlaşması ile beraber Osmanlı Devleti kesimindeki Tuna vilayetinde kurulmuştur. Tuna vilayeti, Balkan Sıradağları ile Tuna nehri arasında kalan bir bölgedir. 1876 yılında bu bölgede, 1.120.000 Türk ve 1.130.000 Bulgar yaşamıştır. Rakamsal olarak hemen hemen yarı yarıya olan Türk ve Bulgar nüfus tablosu, Rus panislavistlerini rahatsız etmiştir. Rus panislavistlerin temel hedefi, bir Slav devleti kurmak olmuştur. Oluşan hedefleri doğrultusunda Ruslar, yerli olan Türk halkını bu bölgeden koparıp atmak istemiştir. Zorunlu göç olarak gelişen

koparılışın ilk fiiliyatı, 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşı ile Bulgar çetelerinin imha hareketleri doğrultusunda gerçekleşmiştir (Çolak, 2013: 115).

Nitekim Şimşir (1986: 200-201), Rusların imha hareketine başvurmasının sebeplerini;

- Tuna vilayetinde 1.120.000 Türk ve 1.130.000 Bulgar olmak üzere yarı yarıya mevcut olan bir nüfustan, tamamıyla tek milletli bir Bulgaristan'ın kurulamayacağı düşüncesine;
- Bu bölgedeki işlenebilir olan toprakların çoğuna (%70'ine), Türklerin sahip olmasına bağlamıştır (Şimşir, 1986: 200).

4. Panislavizmden Ulusallaşmaya Bulgar Göçü

Rus panislavistlerin böyle topraklarda rahatça Slav devleti kuramayacağı düşüncesi, onları yerli halkı sökülüp atmak veya kılıçtan geçirmek düşüncelerine itmiştir. Tarihe gaddarca yansıyan bu gelişmeler, Panislavist Prens Çerkaski'nin: "yumurta kırmayı göze alamayan omlet yiyemez!" sözüyle tetiklenerek, gerekli bölgelerdeki Türklerin yurttan sökülüp atılması ve gerekirse kılıçlar ile yok edilmesi kararına varılmasına sebep olmuştur. Osmanlı-Rus savaşı, savaş örf ve adetleri bağlamında savaş hukukuna da ters düşerek gelişmiş, sonuç olarak bir soykırımdan farkı kalmamıştır. Yaklaşık 7 ay süren katliam, 1 milyon civarında Rumeli Türkünü topraklarından alı koymuştur. Tabiri caizse 1 milyon Türk, "sinekler gibi" kırılarak; açlık, sefalet, hastalık gibi sonuçlarla göçe zorlanmıştır (Şimşir, 1986: 201). Görüldüğü üzere; nüfusun dengeleri değişmiş, yarım milyon insan gaddarca katledilmiş ve Rumeli Türklerinin aleyhine işleyen bir sistem doğmuştur. Bu sistemin doğuşu, aslında dengeleri düzenlemek amacıyla yapılan Berlin Anlaşmasının, farklı sonuç vermesine dayanmaktadır. Bulgaristan'ın kuruluşu üzerine temel atan çok taraflı Berlin Anlaşması, daha öncede belirttiğimiz üzere 1877-1878 yılında yaşanan savaşın sonucuyla doğmuştur. Berlin Anlaşması içerdiği madde ve yükümlülükleri bağlamında, Osmanlı devleti ile Bulgaristan için önem teşkil etmiştir. Nitekim 13 Temmuz 1878 yılında imzalanan bu Anlaşma ile Bulgaristan, Osmanlı devletine vergi vermekle yükümlü olan bir prenslik kurmuştur. (Erim, 1953: 404) Berlin Anlaşmasının gerekli hükümleriyle beraber,

- Bulgaristan'da yaşayan Türk azınlıkların hakları güvence altına alınacaktır.

- İlgili anlaşmanın 12. Maddesi gereğince, Bulgaristan Türkleri taşınmaz mallarını, göç etseler dahi koruma ve üçüncü kişiler vasıtasıyla işletme özelliklerine sahiptir. (Erim, 1953: 409) kararları alınmıştır.

Bulgaristan, Prenslik kurmak için imzaladığı çok taraflı Berlin Anlaşması ile sadece Osmanlı devletine karşı değil, diğer Avrupa devletlerine karşı da sorumluluk altına girmiştir. Türklerin; mal ve can güvencesi, hürriyet, din özgürlüğü gibi haklarının sağlanacağına inanıldığı Berlin Anlaşması, Bulgar Hükümetini Türklere karşı saygıya davet eden ve bağlayıcı anayasa değerinde olan bir yapı şeklinde tarihe geçmiştir (Şimşir 1992: 49). Çok taraflı Berlin Anlaşmasıyla beraber, Rum Türklerinin Bulgaristan'da rahat bir hayat yaşaması, işleriyle uğraşması ve Bulgarlara uyum sağlaması beklenmiştir. Lakin beklenilenin aksi bir durum doğmuş, 1879 tarihinde Rus ordusunun gitmesinden sonra Türklere yönelik vahşi bir Bulgar terörü başlamıştır. Bulgaristan bölgesinin Türk kesimlerinde, sıkıyönetim ilan edilmiş; fakat bu sıkıyönetim alışılmışın dışında uygulamalarla gerçekleştirilmiştir.

Rum Türklerinin;

- Üzerlerinde silah taşımaları yasaklanmış,
- Silahları ellerinden alınmış,
- Kendi kendilerine toplanmaları engellenmiş,
- Gece vakti sokağa çıkmaları yasaklanmıştır (Şimşir, 1986: 203).

Buna mukabil Bulgarlar ise daha fazla silahlandırılmış, Bulgar çeteleri oluşturulmuş ve Türk köylerine saldırmışlardır. Bulgarların Türklere yaptığı zulümler arasında; her gece evlerini basmak, zengin olanların mallarına el koymak, hayvanları ahırdan kaçırmak gibi fiiller yer almıştır. Yapılan işkencelere karşı gelenlere ise şiddetli dayaklar atılmış, beraberinde adam yaralama ve öldürme gibi sonuçlar üremiştir. Bulgar çeteleri, bunlarla kalmayıp bir de Türklere: "Tez elden Bulgaristan'dan çekip gitmelerini, yoksa başlarına daha büyük belalar geleceğini" dile getirip çeşitli tehditler savurmuştur. Tüm bunlar sonucunda Türklerin, Bulgaristan resmi makamlarına yaptıkları ve gönderdikleri şikâyetlerden hiçbir sonuç alınamamıştır (Şimşir, 1986: 203). 1879 yıllarında yapılan işkence ve zulümler sonucu 39 Türk, Bulgar çeteleri sebebiyle öldürülmüş ve Türklere zorla çalınan paraların rakamı 288.809 kuruşa denk düşmüştür (Şimşir, 1992: 50-51). Sonuç olarak, Berlin Anlaşmasına rağmen Bulgaristan Türklerinin

namus, mal, can, güvenlik, hak ve özgürlük gibi alanlarda yaşam sahası inkâr edilmiş ve Türkler ellerindekileri düşük fiyatlarla satıp göç etmek zorunda kalmışlardır. Göç eden kitlelerin sayısı, Varna Fransız Konsolosu Muttet tarafından: “Bulgar zulümlerinin sebep olduğu gerçek göçler, Mayıs 1879’ da Rus işgali sona erdikten sonra başladı” ifadesiyle belirtilmiştir. Buna göre, 1879-1880 tarihleri arasında yalnızca Varna limanından 18.033 Bulgaristan Türkü göç etmiştir. Varna limanı gibi Tuna nehri limanından da Türkiye’ye göç kitlesi akmış, bunlara ek olarak Fransa, Avusturya, Türk ve Rus vapurları da sıklıkla İstanbul’a göç taşımıştır.

Deniz yolundan yapılan göçlerin yanı sıra karadan da Edirne güzergâhına göç kabileleri gelmiştir. Bu

sayı Fransa’nın Edirne konsolosu Laffon tarafından 200.000 şeklinde belirtilmiştir (Şimşir, 1992: 51). Konsolos Laffon, muhacirler ile diyaloglar kurmuş ve genel olarak hepsinden; Bulgarların zulüm yaptıklarını, kadınlarına dahi karışıp çarşaf giydirmediklerini, dini iradelerine karışıp camiye gitmelerine engel olduklarını ifade ederek, baskılardan kaçıp Anavatan’a sığındıklarını dile getirmişlerdir (Şimşir,1992: 51). Bulgaristan ülkesinden Türkiye’ye yapılan göçler kesintisiz olarak devam etmiştir. Nitekim Şimşir 1886- 1890 yılları arasında totalde 74.753 Türk’ün, Anavatana göç ettiğini belirtmiştir (Şimşir, 1986: 205). Bulgaristan’ın istatistiklerine göre 1893-1902 yıllarında 70.603 kişi Türkiye’ye göç etmiştir. Bu rakamın yıllara göre analizi şu şekildedir:

Tablo:3 Bulgar istatistiklerine göre Bulgaristan’dan Türkiye’ye göçler

Yıllar	Erkek	Kadın	Toplam
1893	5771	5689	11.460
1894	4422	4415	8.837
1895	2492	2603	5.095
1896	958	988	1.946
1897	1388	1413	2.801
1898	3572	3068	6.640
1899	3818	3536	7.354
1900	3704	3713	7.417
1901	4564	4775	9.339
1902	4729	4985	9.717
			70.603

Kaynak: Bilal ŞİMŞİR, “Bulgaristan Türkleri (1878-1985)”, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1986, s. 206

Yukarıdaki tablo, Bulgaristan göçlerinin her yıl hiç kesilmeden devam ettiğini ortaya koymaktadır. Bulgar prensliğinin kuruluşundan Balkan savaşlarına (1912-1913) kadar hemen hemen 25 yıl boyunca Türkiye’ye göçler aralıksız olarak devam etmiştir (Şimşir, 1986: 206).

Tarihe tıpkı Osmanlı-Rus savaşı gibi damga vuran Balkan savaşları, Rumeli Türklerine rahat nefes aldırılmamıştır. Balkan Savaşı’nda, Çatalca bölgesine kadar çekilen Osmanlı’dan fırsat bulan Bulgar komite ve orduları, hem Çatalca’ya kadar ilerlemiş hem de Trakya ve Makedonya kesimlerinde ağır katliamlar uygulamıştır. Yaptıkları vahşetlerden akıllarda kalan en dehşet saçanı; 64 Türk’ün Demir Hisar bölgesinde, kahvehaneye kapatılarak diri diri yakılması olmuştur (McCarthy, 1998: 148-150). Dehşet saçıcı bu vahşetlerin sonucunda, canlarını kurtarmak için çırpınan Türkler, 1878- 1879 savaşında yaşanan birinci büyük göç dalgasından sonra Balkan savaşlarıyla beraber ikinci büyük göç dalgasını yaşamış ve 200.000 kadar kişi topraklarını

bırakıp göç etmek zorunda kalmıştır (Çolak, 2003, s.115).

Balkan Savaşlarından sonra Cumhuriyet döneminde de göç faaliyetleri devam etmiştir. Cumhuriyet dönemi göçlerinin özelliği, ilk kez bir anlaşmayla düzenlenmesi olmuştur. Ankara’da imzalanan, 18 Ekim 1925 tarihli “Türk-Bulgar İkamet Sözleşmesi’ne” göre; baskılardan kaçan Rumeli Türklerinin isteğine bağlı göçlerine engel olunmayacaktır. Bir diğer önemli maddesi ise göçmenlerin taşınabilen mallarıyla alakalıdır. Göçmenler bu mallarını ve hayvanlarını özgürce göç ettikleri yerlere götürebilecektir. Bunun yanında taşınmaz mallarını ise istedikleri şekilde satıp paralarını alabileceklerdir (madde 2) (Şimşir, 1986: 207). Diğer yıllara nazaran, imzalanan bu anlaşma sayesinde göçler düzene girmiştir. Bu dönemde yapılan göçlerin asıl nedeni de önceki göçler gibi Bulgar baskıları şeklinde tezahür etmiştir. Bu yıllar arasında iki tane silahlı Bulgar örgütü dikkat çekmektedir. Birisi Kuzey Bulgaristan bölgesinde bulunan “Rodna Zaştita” (Yurt

Koruması), ikincisi ise Güney Bulgaristan'da bulunan "Trakya" Komiteleri olarak doğmuştur.

Bu iki örgüt, durmadan Bulgaristan Türklerine karşı baskı ve zulüm yapmıştır. *Rodna Zaštita* örgütü, 1923 tarihinde kurulan faşist bir örgüttür. Faşist örgütün üyeleri, genel olarak öğrenci kesiminden meydana gelmiştir. Bu örgütün asıl bekası, Demokratik özgürlüğü ortadan kaldırıp, güçlü bir Bulgar monarşisi yaratmak olmuştur. " Bulgaristan'da başka ırklara hayat yoktur!" , " Bulgaristan, Bulgarlarındır." gibi sloganlarla düşüncelerini açıkça ortaya koyan faşist örgüt, masum Türklere eziyetler ederek, onları göçe zorlamıştır. Aynı şekilde Güney Bulgaristan bölgesinde de Trakya Komiteleri Türklere baskı yapmış ve tüm bu olanlar karşısında, Bulgaristan Türkleri kabileler halinde Anadolu'ya göç etmek zorunda kalmıştır (Şimşir,1992: 53-54). Bulgaristan gündeminde ki Türkçe gazetelerin ana düşüncesi; Bulgarların tüm eziyetlerine rağmen göç etmemek gerektiği yönünde olmuştur. Bu gazeteler, Bulgar Türklerini göçten caydırmak için çaba sarf etmişlerdir. Nitekim *Deliorman gazetesi*, Türklerin göç hareketini Koca balkan dağlarından çıkıp, Karadeniz'e doğru dökülen Kamçı suyunun akışına benzeterek, Nazım diliyle halka;

" Kamçı gibi akıp gitme,

Etrafını yıkıp gitme,

Ey Türkoğlu, dede ilin

Ellere bırakıp gitme

Dedelerin sürdü, ekti

Bu il için neler çekti

Yüzlerce yıl silah elde

İl uğruna kanlar döktü." (Şimşir, 1986: 209) gibi şiirler aktarmıştır.

Bulgaristan gazeteleri gibi 1930'lu yıllarda Türkiye gazetelerinde de Türklerin göçe zorlanmaları hakkında yazılar yazılmıştır. Örneğin; *Yeni Asır* gazetesi: "Bulgarlar artık çok oluyor!" başlıklı yazılar yazmıştır. Bulgaristan'ın Türklere ve Türk komşularına karşı kinli düşmanlıkları katlanarak sürmüş, eziyetler durmamış, bu baskılar sebebiyle de Türkiye'ye olan göçler durmadan devam etmiştir. Nitekim Cumhuriyetin ilk dönemlerinde ve iki dünya savaşı arası yıllarda, Bulgaristan'dan Anavatana akan göç sayısı şu şekilde olmuştur:

Tablo:4 Cumhuriyetin İlk Döneminde Bulgaristan'dan Türkiye'ye Gelen Göçmen Sayısı(1923-1939)

Yıllar	Göçmen sayısı
1923-1933	101.507
1934	8.682
1935	24.968
1936	11.730
1937	13.490
1938	20.542
1939	17.769
1923-1939 Toplamı	198.688

Kaynak: Şimşir, " Bulgaristan Türkleri (1878-1985)", Bilgi yayınevi, 1986, s.211

Gelişen göç dalgası, İkinci Dünya Savaşı (1939-1945) yıllarında duraksama göstermiştir. Bulgaristan bölgesinden, Türkiye'ye giden göç dalgaları oldukça yavaşlamıştır. Yok denilecek

kadar az olan bu göç yıllarında, on yıllık süreci kapsayan 1940-1949 'un yıllara göre dağılımı şu şekildedir:

Tablo:5 1940-1949 yılları arasında Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç

Yıllar	Göçmen sayısı
1940	6.960 kişi
1941	3.803 kişi
1942	2.672 kişi
1943	1.145 kişi
1944	489 kişi
1945	631 kişi
1946	706 kişi
1947	1.763 kişi

1948	1.514 kişi
1949	1.670 kişi
1940-1949 Toplamı	21.353 kişi

Kaynak: Şimşir, " Bulgaristan Türkleri (1878-1985)", Bilgi yayınevi, 1986, s.211-212

On yıllık göç serüveninde, göçlerin yıllık ortalaması 2.100 civarını bulmuştur. Bulgar hükümetinin kuruluş tarihinden 1949 yıllarına kadar, yani 72 yıllık zaman diliminde en az göçün yaşandığı yıllar tabloda gösterilmiştir. Yıllardır süren göç, hiç bu kadar düşüş yaşamamıştır. Bunun sebebi ise Bulgaristan'dan, yurt dışına çıkmanın yasaklanmış olması durumudur. Bu durgunluk yeni bir göç olgusunun patlak vereceğine delalet etmiştir (Şimşir, 1986: 212). Bulgaristan, 1945-1949 yılları arasında Türkiye'ye gidecek olanlara pasaport vermemiş, Komünist rejimin etkisiyle Bulgaristan'dan Türkiye'ye göçleri yasaklamış, Türk azınlıkları sudan sebeplerle tutuklamış, tarlalar masum halkın ellerinden alınmış, Türk okulları devletleştirilmiş, özetle; komünist rejimin doğuşu olan 1944 yıllarında Rumeli Türklerinin kaygıları ikiye katlanmıştır. Kısacası, evleri, tarlaları, bütün malları ellerinden alınıp Türk okullarına kadar giren Bulgar rejimi, Türklere karşı Bulgarlaştırma politikalarını uygulama yolunda ciddi adımlar atmıştır.

5. 1950-1951 Göçü

Türkiye ve Bulgaristan arasında gelişen göç dalgaları, yukarıda gösterilen (1940-1949) on yıllık zaman diliminde durgunlaşmıştır. Buna mukabil, 10 Ağustos 1950 yılında Bulgaristan, Türkiye'ye sert bir dille nota göndermiş ve bu notasında 3 ay gibi bir zaman dilimi içerisinde, 250.000 kişinin Türkiye'ye göç etmesi gerektiğini belirtmiştir. Bulgaristan hükümetinin bu sert notası üzerine, önceden beri gergin olan Bulgaristan-Türkiye ilişkileri daha da gerginleşmiş ve on yıllık durgunluğun hayırsız sessizliği, yeni göç dalgalarına işaret etmiştir. Bulgaristan'dan Türkiye'ye daha önce her yıl yaklaşık olarak 15-20 bin kadar göçmen giderken, İkinci Dünya Savaşı ve beraberinde gelişen yeni Bulgar rejiminin baskıları, göçlerin normal seyrini bozmuştur. 1940-1949 yıllarını durguna uğratan bu iki sebep sonucunda, göçmen yığılması diğer bir değiş ile göç setleri oluşmuştur. Oluşan 200.000 kadar göçmen birikintisi, 1950 yılında set duvarlarını çeşitli nedenlerden dolayı zorlamaya başlamıştır (Şimşir, 1986: 212-213).

6. 1950-1951 Göçünün Nedenleri

1942 yılında Komünist parti tarafından kurulan Vatan Cephesi, Bulgaristan'da bütün antifaşist yapıları bir yere toplamıştır (Todarov 1979: 119). Oluşan bu komünist rejimin Türkler ile ilgili temel bekası; Bulgaristan Sosyalist Devletiyle bütünlük kazanmış, "tek bir ulusun yaratılması" şeklinde tezahür etmiştir. Buradaki ana düşünce, Birleşmiş Bulgar Sosyalist Devleti'nin kurulması ve bunu gerçekleştirirken bir milyon Türkün, bile isteye asimile edilmesidir (Sander, 1969: 182). Bulgar Komünist rejiminin temel bekası doğrultusunda ilerlemesi, Türk azınlığın çok ağır ekonomik baskılar görmesine sebep olmuştur. Vergileri arttıran Bulgar rejimi, çoğunluk kısmı köylülerden oluşan Türk kesiminin kendi ürünlerini, Bulgaristan'a vermesi için baskı yapmıştır. Bunun yanında eski Bulgaristan rejiminde uygulandığı gibi Türk çocuklarına " *Trudovok* " ismini verip, çok ağır işlerde ve "işçi asker" taburlarına bağlı olarak çalıştırırken, okul çağında olan çocuklar "*Brigodir*" denilen kısa süreli işçi taburlarına bağlı olarak çalıştırmışlardır.

Rejimin uyguladığı bu tür baskı politikalarına ek olarak, 1947 yıllarında Türklerin aydın insanları, sebepsiz yere ve toptan bir şekilde tutuklanmıştır. Oluşan baskıcı rejimin, Türklere karşı kuşku beslemesi, Türk azınlık üzerinde korku ve endişe gibi kavramların doğmasına sebep olmuştur (Şimşir, 1986: 214). Bulgaristan Türklerinin korku ve endişelerinin yanında, bir takım asimilasyon politikalarına maruz kalmaları, onların endişelerini ikiye katlamıştır. Örneğin; Türk olan din adamları, öğretmenler, esnaf ve sanatkârlar, okul çocukları gibi önemli kitlelerin, devamlı olarak toplantılara çağırılmaları, bu kitlelere kurslar verilmesi ve bu kurslarda komünizm akımının asimile edilmesi gibi faaliyetler, zaten var olan korkuları daha da çoğaltmıştır (Şimşir, 1986: 214). Korku ve endişeleri arttıran yeni rejimin kararları, tarihe bomba gibi düşmüştür. Bu kararlardan ilki; 1946 tarihinde Türk azınlık okullarının devletleştirilmesi, ikincisi ise 1949 yılından sonra Türklerin tarlalarının ellerinden alınıp kooperatifleştirilmeye başlanması olmuştur.

Bulgar rejiminin iki önemli kararı uygulamaya konulunca, Türk azınlığı endişe içerisinde kapılmış ve Bulgarlaşma tehlikelerine karşın 1947-1948

yıllarında Türkiye'ye göç etme politikalarını izlemişlerdir. Sürekli olarak artan göç istekleri karşısında Türkiye Bakanlar Kurulu 31 Mayıs 1947 tarihinde bir kararname kabul etmiştir. Kabul edilen bu kararnamenin ilk iki maddesi, Bulgaristan Türklerinin göçleri ile alakalıdır. Aldıkları karara göre Türk hükümeti, toplu olarak göç alma işini daha uygun bir zaman dilimine bırakmıştır. Bunun yanında vizeleriyle gelenlerin, serbest göçmenlerin ve mültecilerin kabul edilip Türk vatandaşlığına alınması kararına varılmıştır (Sander, 1969: 71). 1950'li yıllara gelindiğinde Rumeli Türkleri hem Bulgaristan hükümetini, hem de Türkiye hükümetini sorgulamıştır. 1950 yılında Türkiye'de de hükümet değişikliği yaşanmış ve demokrasi ön planda tutulmuştur. Bulgaristan hükümeti, Türk azınlığını göçe zorlarken, 1950 hükümet değişikliğini de göz önüne almıştır. Burada Bulgar hükümetinin asıl hedefi; ilk olarak yeni Türk hükümetini zora sokmak ve daha sonra Türk ekonomisine ağır yük bindirmek şeklinde tezahür etmiştir (Kamil, 1989: 46-47).

Bulgaristan Türklerini göçe zorlayan bir başka sebepse, dini olarak kısıtlanmış olmalarıdır. Berlin Anlaşmasıyla kurulan Bulgaristan, kurulduğu zamandan beri baskılarını eksik etmemiştir. Pomaklar ve Müslüman Türkler din değiştirmeye zorlanmıştır. Din değiştirme merasimleri, Papazlar ve Bulgar komitelerinden oluşan ekiplerin Müslüman köylerine gidip insanları belirli bir yere toplamasıyla başlamıştır. Toplanan insanlara, Bulgar isimleri verilip alınlarına kutsal dedikleri suyu sürmüşlerdir. Son olarak Müslüman kişiye, domuz etinden yapılan sucuktan bir parça zorla yedirtilip, o kişinin "Hıristiyan olmuştur" adlı vaftiz belgesiyle merasimi tamamlanmıştır. Bu merasimlerden sonra erkeklerin fes, kadınların çarşaf giymesi yasaklanmıştır. (Ağanoğlu, 2001: 88) Nitekim Bulgar askerleri yolda fes giyen bir Bulgar Türkünü gördüğünde, fese hac işareti koymuş ve halkı taciz etmiştir. Kadınların çarşaf peçeleri açılmış, Müslümanlar dövülmüş ve kadınlar zorla kiliseye sokulmuştur. Yapılan bu zulümler karşısında Müslüman halk gerekli yerlere dilekçe vermiş ve bu dilekçelerde; zorla din

değiştirme ile camileri açmamak gibi faaliyetler sürerse, Bulgaristan'dan göç etmek zorunda kalacaklarını açıkça belirtmiştir (Ağanoğlu, 2001: 88). Bunun yanı sıra; Müslümanların sünnet törenlerini engelleyecek faaliyetlerde bulunan, camileri kapatan, cami minaresinin yerine çan takıp hac işaretini kullanan, Müslümanların kurban kesmelerini, bayram yapmalarını, ölülerini gömmelerini engelleyen (Özbir, 1986: 44) Bulgar rejimi, Bulgaristan Türklerinin göç etmesi için çeşitli nedenler üretmiştir.

1950-1951 göçünün patlak vermesinde ki bir başka sebep ise Sovyet Rusya ile alakalıdır. 1947 tarihli Truman Doktrini ve ardından ABD'nin Türkiye'ye Marshall yardımı, Rusya'yı harekete geçirmiştir. Sovyet Rusya, Bulgaristan ile beraber olup, Türkiye'nin üzerindeki baskıları arttırma yolunda temel bekasını oluşturmuştur (Kurat 1975: 288). Sonuç olarak, yaşanan bunca baskı ve sıkıntı doğrultusunda Bulgaristan Türkleri, bir yandan Bulgaristan hükümetine çıkıp pasaportlarını tamamlamaya çalışırken, öte yandan Türkiye'ye göç için dilekçeler göndermiştir. Görülmektedir ki Bulgaristan Türklerinin yepyeni bir göç hareketi üremeye başlamıştır.

7. Göçmenlerin Miktarı ve Karşılaştıkları Güçlükler

Bulgaristan'ın olumsuz davranışları yüzünden yaşanan sıkıntılar sebebiyle, Bulgaristan'daki Türk konsoloslukları, Bulgar Türklerine Aralık 1950, Ocak ve Şubat 1951 tarihlerinde vize vermemiştir. Bunun yanı sıra 1 Ocak 1950 ile 30 Eylül 1951 tarihlerinde 212.150 kadar kişiye Türkiye'ye giriş vizesi verilmiştir (Şimşir, 1986:224). Nitekim aşağıda görülen tabloya göre, 7 Ekim 1950 ve 2 Aralık 1950 tarihlerinde Türkiye'ye girişler kapalı olduğu için göç sayısında nötr bir durum söz konusu olmuştur. 1950 yılını kapsayan dönemde 12.233 aileden sadece 52.185 kişi, Türkiye'ye göçmen olarak girişini yapabilmıştır. Bulgar devleti, 1950 yılının ikinci bölümünde göç notası verdiği için, 1950 yılındaki göç miktarı 1951'e nazaran azdır (Çulha, 2017, s.66).

Tablo:6 1950 Yılı İçinde Bulgaristan'dan Türkiye'ye Gelen Göçmen Miktarı

Aylar	Aile	Nüfus
Ocak	224	816
Şubat	285	1212
Mart	463	2186
Nisan	588	2387
Mayıs	296	1274

Haziran	804	3930
Temmuz	898	3065
Ağustos	1330	6028
Eylül	1499	7308
Ekim	867	2572
Kasım	----	----
Aralık	4979	21407
Toplam	12.233	52.185

Kaynak: Şimşir, " Bulgaristan Türkleri (1878-1985)", Bilgi yayınevi, 1986, s.211-212

Tablo 7: 1951 Yılı İçinde Bulgaristan'dan Türkiye'ye Gelen Göçmen Miktarı

Aylar	Aile	Nüfus
Ocak	5071	21352
Şubat	5538	20237
Mart	2240	9553
Nisan	3812	16250
Mayıs	1868	8008
Haziran	2098	8646
Temmuz	1220	5243
Ağustos	1394	5489
Eylül	723	2861
Ekim	886	3455
Kasım	268	1114
Aralık	----	----
Toplam	25.118	102.208

Kaynak: Şimşir, " Bulgaristan Türkleri (1878-1985)", Bilgi yayınevi, 1986, s.211-212

Tabloda görüldüğü üzere, 1951 yılında 25.118 ailede totalde 102.208 kişi göçmen olarak Türkiye'ye girmiştir. 1950 ve 1951 yıllarında toplam olarak giren göçmen sayısı 37,351 aile ile 154,393 kişi olmuştur. Gelen bunca insanın 113,361 kadarı üzerinde yapılan araştırmalara göre,

- 60,473'ü (%53,4) Erkek,
- 52,888'i (%46,6) Kadın,
- 5-15 yaş arası 52,462'i (%46,3) (24,778 kadın, 27,684'ü erkek),
- 16-45 yaş arası 34,860 (%30,8) (16,2938 kadın, 17,937'ü erkek),
- 45 yaş ve üzeri 26,039 (%22,9) (11,187 kadın, 14,852'si erkek)'tir.

Sonuç olarak, %53,7 miktarında üretici nüfus mevcuttur. Bu yıllar arasında gelen göçmen kitlelerinin meslek dağılımı ise;

- %4,8 sanatkâr, madenci, inşaat işçisi
- %0,4 nakliyecisi,
- %9,8 mesleksiz,
- %0,1 satıcılar,

- %0,7 teşebbüs sahipleri, idareciler, büroyla ilgili meslekler,
- %0,9 serbest meslek sahipleri,
- %82,6 çiftçi, balıkçı, ormancı ve avcıdır (Çulha, 2017, s.66).

Bulgar Türklerinin, Türkiye kadınlarına göre okuryazarlık seviyesi oldukça yüksektir. Bu durum, Türkiye açısından artı değer şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Çünkü yüksek eğitim seviyesi, Türkiye ekonomisine büyük katkılar sağlamıştır. Bulgaristan'dan gelen göçmenlerin %97,5'inin, anadilleri Türkçe olduğundan dolayı, Türkiye'ye uyumları zor olmamıştır (Geray, 1970: 16). 1950 ve 1951 yıllarında zorunlu göçe uğrayan göçmenler, kış ayının azizliğine uğrayarak çok büyük sorunlar yaşamıştır. Bulgaristan göçmenleri, Türkiye'ye gelene kadar vize problemleri, hava şartları, taşınır ve taşınmaz mallarının zorlukları gibi konularda büyük sıkıntılar çekmiş, bununla beraber bitkin ve mağdur bir şekilde, Türkiye topraklarına sığınmışlardır. Bu yıllarda Türkiye'ye gelen 154.000 kadar göçmen üzerinde yapılan ankette;

- Bulgarların göçe zorlandıklarını ifade edenler, %3
- Kendi arzusuyla göç edenler, %11,1

- Bulgaristan'da yaşamanın artık imkânsız olduğunu ifade edenler, %85,3. (Çolak, 2003, s.118) şeklinde bir sonuç ortaya çıkmıştır. Görüldüğü üzere Bulgaristan'daki baskıcı rejim, ülkede yaşayan onca Türk'ü, zorunlu göçe sürüklemiş ve göçmenler Anavatan'a sığınmak durumunda kalmışlardır. Yine aynı anketin sonuçlarına göre;
- Bulgaristan'da kötü muamele görmediklerini ifade edenler %24,4,
- Kötü muamele gördüklerini ifade edenler %74 oranındadır. (Çolak, 2003, s.118)

Bu kötü muamelelerin arasında göçmenlerin; %8'i Bulgarlardan dayak yemiş, %4,3 kadarı Bulgaristan'da hapis cezası almış, %62 kadar büyük bir dilimi ise farklı haksız fiillere ve kanunda yer almayan kötü davranışlara maruz kalmıştır. Buradaki rakamlardan anlaşılacağı üzere, mağdur göçmenlerin birçok hakkı gasp edilmiştir. Nitekim göçmenler, uluslararası anlaşmalara ve Türkiye ile Bulgaristan arasındaki anlaşma haklarına rağmen, %90,7 gibi bir oranla, malların çoğunu kendi değerlerinin altında satmış veya hiç satamamışlardır (Çolak, 2003, s.118). Sonuç olarak Bulgaristan Türklerinin, malları dâhilinde insani hak ve değerleri de gasp edilmiş ve göçmenler Bulgaristan'dan Türkiye'ye sefalet içerisinde gelmişlerdir.

8. Türkiye'nin Bulgaristan Göçmenlerine Yardım Faaliyetleri

Tehcir kurbanı olan Bulgaristan Türkleri, zorluklar içerisinde Türkiye Cumhuriyeti'ne sığınmıştır. Rumeli göçmenlerine gerek yurt içi gerekse yurt dışından pek çok yardımlar yapılmıştır. Nitekim bunların başında, ABD'nin yaptığı Marshall planı gelmektedir. Marshall planı bir yardım planı olup, göçmenler için 30 milyon Türk Lirasını kapsayan aktif bir faaliyet şeklinde tarihe geçmiştir. Dış yardım kapsamında 30 milyon Türk Lirasına ek olarak, diğer dış devletlerden toplamda 250.000 TL yardım alınmıştır. Türkiye'ye gelen Bulgar Türklerinin yerleştirilmesi için, %28 oranında bu paradan yararlanılmıştır. Göç faaliyetlerine birinci dereceden yakınlık göstermesi bağlamında ABD, Türkiye'nin gözdesi olmuş, bunun yanında Türklerde ise Amerikan sempatisi üremiştir (Çolak, 2003, s.129-130). Bulgaristan Türklerinin müşkül durumda olması ve tüm mallarını kaybederek Anavatana gelmeleri, ortamda genel olarak üzülmeye havasını yaratmıştır. Bu sebepten ötürü,

göçmenlere kapı açan Türkiye Cumhuriyeti hem aynı hem nakdi yardımlar toplamıştır.

İlk başlarda belirli bir notası çizilmeyen yardımlar, zamanla dönemin Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın teşvikleriyle kurulan, "Göçmen ve Mülteciler Türkiye Yardım Birliği" ismi altında düzene girmiştir. Kurulan bu birliğin temel bekası, Anavatana ayak basan gerek göçmenlere gerekse mültecilere yapılacak yardımlar için hükümete destek çıkmak şeklinde tezahür etmiştir. Derneğe ilk başlığı, 2500 lira ile Celal Bayar yapmış, arkasından derneğin başkanı Refik Koraltan 500 lira kadar başışta bulunmuştur (Çolak, 2003, s.130). Anavatanımıza sığınan göçmen kitlesine yardım maksatlı olarak, iktidardaki Demokrat Parti bir toplantı düzenlemiş ve milletvekili üyelerinden 250'şer lira para toplanmıştır. Bunlara ek olarak, milli piyango idaresi tek sefere mahsus olmak üzere, göçmenler için milli piyango çekilişi düzenlemiş, ikramiye bileti satışa sunulmadığından dolayı alınan bilet paraları başışlara eklenmiştir. Ermeni patrikhanesi bile göçmenler için 3000 lira kadar başış yapmıştır.

Genel olarak yurt içi ve yurt dışı yardımlarının tablosu şu şekildedir;

- Yurt içi 9.188.054 lira, yurt dışı 252.537 lira olmak üzere toplamda 9.438.851 lira nakdi yardım yapılmıştır.
- Yurt dışından gelen yiyecek, yatak, içecek ve ders malzemeleri gibi 5 milyon lira'ya yaklaşan aynı yardımlar yapılmıştır.
- Amerikan Ekonomik İşbirliği İdaresi, aynı olarak 4 milyon lira yardımda bulunmuştur.
- Kanada bölgesi, giyecek eşyası olarak 6 bin dolar destek sağlamıştır.
- Uluslar arası Göçmenler Örgütü, başkent Ankara'ya göçmenler ve içinde buldukları durumun incelenmesi için teknik yardım grubu desteğini sağlamıştır.
- Irak Kızılay'ı 100 bin lira başışta bulunmuştur.
- Milletlerarası Kurtarma Komitesi 50 bin ton giyilmiş eşya başışlamıştır.
- Afganistan da bulunan Türk Askeri Heyeti 1078 lira başışta bulunmuştur. (Çolak, 2003, s.131).

Görüldüğü üzere Bulgaristan'dan gelen Türklerle, hem yurt içi hem de yurt dışından oldukça yüklü bir miktar olan, 15 milyon lira tutarında yardım toplanmıştır (Tanoğlu, 1953, s.147). Yardım birliği, yurt içi ve yurt dışından toplanan bu yardımları

direkt olarak göçmenlere iletmiştir. Buna mukabil birlik, göçmenlere misafirhaneler kurmuş, Türkiye ve Bulgaristan sınırlarında kabul istasyonları ile Bulgar Türklerinin yerleştirilmesi hususundaki konulara yakın ilgi göstermiştir (Şimşir, 1986: 226). Sonuç olarak, Bulgaristan'dan gelen bütün göçmenlere en büyük ayni ve nakdi yardımlar ile beslenme ve barınma (iaşe ve ibate) yardımını hükümet yapmıştır. Totalde hükümet, 1 Nisan 1954 yılına kadar göçmenlere, 6 milyon lira harcamıştır. Nitekim göre, hükümet ile halktan gelen tüm yardımların miktarı 85 milyon civarında olarak kayıtlara geçmiştir.

9. Göçmenlerin Barınma Konusu ve Yerleştirilmeleri

Bulgaristan'dan zorunlu göç ile Türkiye'ye gelen Bulgar Türkleri, ilk aşamada Türkiye Cumhuriyeti'nin göçmenler için uygulamak durumunda kaldığı 2510 sayılı İskân kanununa göre yerleştirilmiştir. Buna göre, gelen her bir kişi, Türkiye sınırları içerisinde ilk girdiği yerde tabiiyet beyannamesi doldurmak durumundadır. Göçmenler, bu işlemten sonra beyannamayı hükümete vererek sözü geçen bir kimlik için, ispata yarar şekilde göçmen vesikası almıştır. Geçen bu süre zarfında, göçmenlerin doldurduğu beyannameler ilgili kurumlarca incelenip, Türk kimliğine alıp almama kararı verilmiştir. Tabiiyete alma kararı olumlu olduğu takdirde göçmen kişi, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olma hakkına sahip olmuştur. Göçmenlerin ilk tahkikatını konsolosluklar yapmıştır. Türkiye'ye girebilen göçmenlerin tahkikatı ise, yurda girdikten sonra ayrı ayrı takibe alınmıştır. Türkiye'ye giren göçmenlerin eşya, mal ve hayvanları, mevcut olan kanunlar ışığında tek sefere mahsus olmak üzere tüm vergilerden muaf tutulmuştur. Bunlara ek olarak Türkiye Cumhuriyeti'ne getirilen göçmenler, 5 yıl bina ve arazi gibi diğer tüm vergilerden muaf tutulmuştur. Ayrıca hükümetin göçmenlere mal ettiği arazilerden kazanç, veraset ve intikal gibi vergiler de alınmamıştır. Bulgaristan'dan gelen göçmenlerin Türkiye'deki iskânı konusunda, anket ve etüt gibi çalışmalarla hızlıca iki aşamalı programlar hazırlanmıştır. Bunlar;

1) **Muvakkat Barınma Safhası:** Bu safha göçmenlerin sınır dâhilinde kat'i iskânlarının olduğu zamana kadar yapılan işlemleri kapsamaktadır. İlk temel iş olarak; Tekirdağ'da, Edirne'de, Zeytinburnu'da, İstanbul'da, Sirkeci'de ve İzmir'de göçmenler için misafirhaneler hazırlanmıştır. Burada

dinlenen göçmenlerin daha sonra sağlık muayeneleri ek olarak ise bakımları yapılmıştır. Bu tür önemli işlemlerden sonra göçmenler, kat'i iskânlarına yerleşinceye kadar, yani geçici olarak barınacakları mahallelere sevk edilmiştir. Tüm bunlarla beraber, geçici misafirhanelerde konaklayan göçmenlere meslekleri sorulmuş ve genel bir soruşturmaları yapılmıştır. Ortaya çıkan sonuçlara göre de barınma kesimleri tayin edilerek, göçmenler bu bölgelere gönderilmiştir.

2) **Kat'i İskân Safhası:** Gelen bazı göçmenlerin mesleki konumları sebebiyle yerleştirilmeleri sekteye uğramıştır. Bu meslek grubuna sahip kanadı ise çiftçiler oluşturmuştur. Bu tür göçmenler, Batı kesimine misafir olarak gönderilmiştir. Bu işe 1951 ilkbahar'ında başlanmıştır. Daha sonra bu dönemde kat'i iskân yapılacak bölgelerin hesabı yapılmıştır. Bulgaristan'dan toplamda 250.000 kadar insan geleceğinden dolayı, en ufak köyler dahi kat'i iskân dâhilinde hesaplanmıştır. Kat'i iskân ile 1951 yılında; 7.748 köy tipi ev, 427 hazır ev, 2.087 şehir tipi ev olmak üzere totalde, 10.262 ev yapılmıştır. 1952 yılındaysa 4.576 şehir tipi ev, 399 hazır ev, 8.933 köy tipi ev olmak üzere 13.908 ev yapıp göçmen kitlelerine teslim edilmiştir (Geray, 1970, s.25). Sonuç olarak Türkiye Cumhuriyeti, yurt içi ve yurt dışı desteklerle, Bulgaristan'dan zulümle gelen göçmen kitesine kucak açmış ve elinden gelen imkânlar doğrultusunda her türlü sorun için göçmenlerle yakından ilgilenmiştir. Görüldüğü üzere Türkiye; göçmenlerin iskânı, barınma ve göçmenlerin uygun yerlere yerleştirilmeleri gibi konularda da aynı titizliği göstermiştir.

10. Yakın Akraba Göçü (1969-1978)

Yakın Akraba Göçünün temeli 1950-1951 göçlerine dayanmaktadır. Kısaca bu göç dalgası, yaklaşık olarak yirmi yıllık birikim sonucu ile patlak vermiştir (Şimşir, 1986: 314) 1950-1951 göçlerinde de ele aldığımız üzere, 1949-1951 tarihlerinde Bulgaristan'dan Türkiye'ye 156 bin kadar göçmen gelmiştir. Lakin 1951 yılının Kasım aylarında bu göç faaliyetleri duraksamış, on binlerce insan, ailelerinden kopmuştur. Yani Bulgar Türklerinin ailelerini parçalayan sert bir darbe baş göstermiştir. Tam gaz ilerleyen 1951 göçlerinin, bir musluk gibi aniden kesilmesi, parçalanan aile kitlelerini üretmiş ve kopuk ailelerin birleşmesine uzun süre izin vermeyen bir Bulgaristan doğmuştur. Böylelikle

1951 yılında, Bulgaristan'da göç yasağı kuralları doğmuştur. Göçe hazırlanıp vizelerini tamamlayan binlerce insan, hayal kırıklığı içerisinde ve kırık umutlarla göç edecekleri günü beklemiştir. Dünya tarihine damgasını vuran; Bulgarların göç etme yasağı getirmesi olayı ve Bulgarlaştırma politikaları gibi etkenler karşısında, Türkiye ve Bulgaristan ülkelerinin kötü olan ilişkileri daha da kötüleşmiştir. Türkiye'de bulunan Bulgaristan Türkleri, Bulgaristan'da kalan ailelerine kavuşmak için, Türk-Bulgar hükümetlerine baskı yapmıştır. Türkiye'ye göç edebilen Bulgar göçmenlerinde durum bu vaziyetteyken, Bulgaristan'da kalan Türkler için de durum farksız olmamış ve burada kalan halkın günden güne göç istekleri artmıştır (Şimşir, 1986: 315). Aşırı baskı görüp çeşitli fiillere maruz kalan Bulgaristan Türklerinde, biran önce Türkiye'ye gitme isteği belirlemiştir. Bu noktada, Bulgaristan'daki göçmenlere Bulgarlaştırma politikaları uygulanmıştır. Bahsi geçen politikanın uygulanış biçimleri şu şekildedir;

- Türk okullarının Bulgarlaştırılması ve Türkçe eğitimin yasak kılınması
- Türk kesiminin ellerinden tarlalarının alınması gibi asimilasyona yönelik faaliyetler, geride kalan Bulgaristan Türklerini oldukça rahatsız etmiştir. Yaşanan asimilasyon ve totaliter baskı sebepleriyle Bulgar Türkleri, büyük kitleler halinde göç etmek istediklerini dilekçeler ile Türk hükümetine beyan etmişlerdir. Nitekim dilekçelerin sayısına yetişilemediğinden dolayı, Türk hükümeti genel bir mektupla göçmenlere cevap vermiştir. Türk hükümeti bu mektupta; göçmen halkların kopukluğunu gidermek için, ellerinden geleni yaptıklarını ve Bulgaristan ile anlaşmaya vardıkları ilk noktada öncelikli olarak dilekçe gönderenlere hak tanıyacaklarını belirtmiştir.

Dilekçe yağmuruna tutulan ve binlerce insanın umudu olan Türkiye, Bulgaristan ile anlaşmaya varmak adına her yolu denemiştir. Bulgaristan ise Türkiye ile anlaşmaya gitmemiş, tam tersine 1951'den sonra baskı politikalarını arttırarak dışa göçü yasaklamıştır. Buna mukabil, Türklere propaganda yapıp, hiçbir zaman ve hiçbir koşulda göçün olmayacağını dile getirmiştir. Nitekim Şimşir'in (1986: 317) belirttiği üzere, Bulgaristan'da "Göç" telaffuzu kesin olarak yasaklanmıştır. Bulgaristan devletinin böyle davranmasındaki asıl sebep, eğer göç gerçekleşirse kendi ekonomi dengesinin bozulmasından veya aksamasından korkması olmuştur (Şimşir, 1986: 317). Bunun yerine Bulgaristan, Türk- Bulgar ilişkileri üzerinden

oyunarak, azınlık problemlerini örtbas etmiştir. Lakin Türkiye Cumhuriyeti her zaman soruna çözüm odaklı ve pozitif yaklaşım, ikili ilişkilerin gelişmesi için azınlık konusuna açıklık getirilmesini savunmuştur. Hatta Türkiye, gelecek olan göçmenler için belirli kontenjan bile belirlemiştir. Buna göre yaz aylarını kapsayan dönemlerde günde 1000, kış aylarına denk düşen dönemlerdeyse günde 500 göçmen almaya hazır bir vaziyette olduğunu belirtmiştir.

Türkiye bu plan ve düşünceler doğrultusunda ilerlerken, Bulgaristan; 1950-1951 yıllarında Türkçe derslerini ve Türkçe ders saatlerini azaltmış, 1953-1954 yıllarında Türkçe dersini üstün körü ele almış, 1957-1958 yıllarında Bulgar ile Türk okullarını birleştirmiştir. Bulgaristan'ın bu girişimleri sonucunda 1962 tarihli dönemin başbakanı Jivkov: "Bulgaristan Cumhuriyeti artık çok milletli bir devlet değildir." Kelimeleri ile izledikleri Bulgarlaştırma politikalarını basına açıkça lanse etmiştir. Sonuç olarak yukarıda sayılan asimilasyon oyunları, yaklaşık bir milyon insanın maruz kaldığı acımasız politikanın bir kesimini oluşturmaktadır. Yaşanan hadiseler, dünya gündeminde "Bulgarlaştırma politikaları" adıyla çalkalanmıştır (Şimşir, 1986: 319-320). On beş yıllık bekleyişin sonunda Bulgaristan, inadını kırmıştır. Karşılıklı görüşmeler ile 22 Şubat 1968 tarihinde Bulgaristan ile Türkiye arasında sınırlı göç anlaşması oluşturulmuştur. (Şimşir 1992: 65). Anlaşma:

" Bu anlaşma hükümleri gereğince, 1952 yılına kadar Türkiye'ye göç etmiş olan Türk asıllı Bulgar vatandaşları ile ailevi ve akrabalık bağları aşağıda gösterilen Türk asıllı Bulgar vatandaşları Türkiye'ye göç edebileceklerdir:

1)Karı- koca, 2)Ana-baba, büyük ana, büyük baba ve bunların ana ve babaları, 3)Çocuklar ve torunlar ve bunların eş ve çocukları, 4)İşbu anlaşma yürürlüğe girinceye kadar evli olmayan kız ve erkek kardeşlerle ölü kız ve erkek kardeşlerin bekâr reşit ve gayri reşit çocukları.

Bu kategorilere dâhil kimselerin tamamının Türkiye'ye göçü, Nisan- Kasım ayları arasında vuku bulacak ve bunların pasaport ve vize için müracaat usulü ve sürelerinin teferruatı her iki memlekette bilahare ilan edilecektir. Göçmenler ev ve zat eşyalarıyla, ihracı yasak olmayan meslek ve sanat araç ve gereçlerini,

herhangi bir ihraç vergisine tabi tutulmaksızın getirebileceklerdir.”¹

Görüldüğü üzere anlaşma sınırlı bir şekilde oluşturulmuştur. Parçalanmış olan ailelerin birleştirilmesi maksatlı yapılan göç anlaşması, esasen amacından sapan bir anlaşma olarak oluşmuştur. Gelecek olan kişiler, sayılar ve aileler aşırı sınırdan tutulmuş, hatta evli olan kardeşler, teyzeler, dayılar dahi anlaşmanın kapsamına sokulmamıştır. Yani anlaşmanın bu kriterleri, kopuk aileleri birleştirmekten uzak kalmıştır. Göçü bu kadar dar tutan Bulgaristan, emek ve iş gücünün sönmesinden korkarak, özellikle tarım sektörünün zedelenmemesi adına böyle bir politika izlemiştir (Şimşir, 1986: 324).

Tüm bunlara ek olarak Bulgaristan, Bulgar Türklerine karşı propaganda uygulamıştır. Bulgaristan'daki soydaşlara “Türkiye sizi sevmiyor!” gibi dolduruşa getiren cümleler kullanmışlardır. Bu yolla Bulgaristan, göçü dar tutma olayını Türkiye'ye yüklemeye çalışmıştır. Görüldüğü üzere Bulgaristan ve Türkiye arasındaki göç anlaşması yetersiz kalmış; fakat yine de on beş yıllık inadin ardından atılan en büyük adım olarak tarihe geçmiştir. Anlaşma Türk- Bulgar sınırının kapılarını aralaması bağlamında önem teşkil etmiştir. Anlaşma bağlamında ilk göç kafilesi, 8 Ekim 1969' da Edirne'ye gelmiştir. Edirne, göçmen halkı hoş karşılamış ve göçmenleri bando takımları eşliğinde, “Yaslı gittim şen geldim” gibi vatani şarkılarla ağırlamıştır. Buna mukabil Anavatanda hissiyat en yüksek seviyeye çıkmış ve bir göçmen kardeşimiz yeri öpüp: “Allaha şükürler olsun. Allah Türk milletini korusun.” diyerek şükranlarını Türkiye'ye belirtmiştir (Şimşir, 1986: 328-329). Bu anlaşma bağlamında Bulgaristan'dan yaklaşık, 130.000 kadar göçmen gelmiştir. Bunların yıllara göre dağılımı:

- “1923-1933= 101.507 göçmen gelmiştir.
- 1934-1944= 115.288 göçmen gelmiştir.
- 1945-1960= 160.766 göçmen gelmiştir.
- 1969-1980= yaklaşık olarak 130.000 göçmen gelmiştir.
- 1923-1980= Toplamda 507.561 göçmen gelmiştir.”

Cumhuriyet dönemlerinde Bulgaristan'dan gelen göçler yarım milyonu aşmıştır. Sonuç olarak Yakın Akriba Göçü oldukça sınırlı bir anlaşma olsa da, gelen göçmenlerin sevinci, gelemeyen göçmenlerin ise umudu olmuştur. Yakın Akriba Göçü ile gelen umut çerçevesinde Bulgaristan, Bulgar Türklerine yine bir acı yaşatarak son darbesini indirmişti (Şimşir, 1986: 339).

11. Son Bulgar Darbesi: Türk İsimlerinin Zorla Değiştirilmesi ve Göç

Dünya kamuoyunda Türkiye ve Bulgaristan ilişkileri, sınırlı da olsa olumlu şekilde gelişme kaydetmiştir. Lakin Bulgar hükümeti, Yakın Akriba Göçündeki sınırlarına güvenerek, gönderilmelerine izin vermediği bir kısım Türk'e asimilasyon politikaları uygulamıştır. Bunlara rağmen bile, 1969-1978 “Yakın Akriba Göçü” kendi akışında sürüp gitmiştir. Bu akışın içerisinde 1985 yılında, Bulgaristan hükümetinden bir darbe gelmiştir. Bulgaristan suçsuz ve masum olan Türklerin, yok edilmiş senaryosunu kendi elleriyle çizmiştir. Nitekim Şimşir (1986: 339), Bulgarların yok edilmiş çizelgesini şu şekilde belirtmiştir;

- Türklerin isimleri, Bulgar isimleri ile değiştirilmiştir.
- Bulgaristan Türklerinin benlikleri, Bulgarlar tarafından silinmiştir.
- Yapılacak asimilasyon fiillerine karşı çıkan Türkler, kırılıp geçirilmiştir (Şimşir, 1986: 339).

Bulgaristan'da Türk bölgelerinin olduğu yerlere, 1984 tarihlerinde acımasızca silahlı saldırılar yapılmıştır. Bunun temel sebebi ise Bulgaristan Türklerinin, yukarıda da belirtildiği gibi asimilasyon politikalarına karşı gelmesi olmuştur. Özetle; Türk isimlerinin zorla Bulgarlaştırılması faaliyetlerine tepki gösterip direnen bireyler, silahlarla öldürülmüştür. Nitekim Bulgaristan Türkleri haklı davalarında haksız yere öldürülmüşlerdir. İsim değiştirme propagandaları bilinenin ötesinde ve kapsamlı bir faaliyet olarak can bulmuştur. Bu noktada; anneler, babalar, dedeler, nineler, çocuklar ve bunların dışında ölü insanların mezar taşlarındaki isimler bile Bulgarlaştırılmıştır. Örneğin; Şair Recep Küpçü, 1976 tarihinde katledilmiş ve 1985 tarihinde ise mezar taşında yazılı olan adı Bulgarlar tarafından değiştirilmiştir (Çavuş, 1985: 126). Bununla beraber, son Bulgar

¹ Bknz: Arı, “Büyük Mübadele Türkiye'ye Zorunlu Göç (1923- 1925)”, Bilgi Yayınevi, İstanbul/2008, s. 323

darbesinin daha ilk başında (1984 yılında) Güney ve Güney Doğu Bulgaristan kesimlerinde, bir milyondan fazla Türkün adları zorla değiştirilmiştir (Göze, 1985: 45).

Genel görünüşü bu tür baskılarla dolu olan dönemde; Başbakan Turgut Özal ve Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Bulgaristan hükümeti ile karşılıklı görüşmeler yapmıştır. Bu konuşmalar neticesinde; 310.000 kadar Bulgaristan Türk'ü ellerindeki tüm mallarını bırakarak Türkiye Cumhuriyetine göç etmek zorunda kalmıştır. Peki, hükümet baskısıyla oluşan bu zorunlu göçün sebepleri nelerdir?

- Bulgaristan hükümeti, canlı olan tüm Bulgaristan Türklerini silah zoruyla Bulgarlaştırma yolunu izlemiştir. Bunun için ise baskı önlemleri alınmış ve köylerde bile devriye gezmeye başlamıştır.
- Buna mukabil, Türkçe konuşmak kesinlikle yasaklanmış ve konuşanlara para cezası verilmiştir.
- Akşam dışarı çıkmak için belirli bir saat dilimi konulmuştur.
- Tüm bunlara ek olarak, dini alanlarda da kısıtlamalar pekiştirilmiş, Türklerin mezarları dini merasim olmadan Bulgar mezarlığına gömülmüştür.
- Türklerin isimleri dâhilinde tüm nüfus bilgileri, Bulgarlaştırılmış ve Türkler Müslüman Bulgar (*Varvošti Bilgaria*) sıfatını almıştır.
- Bulgaristan'da yaşayan Türkler, Bulgar ailelerine daha yakın olan bölgelere yerleştirilmiştir. Ayrıca Türklerin çocukları ailelerinden kopartılıp bilinmeyen, başka Bulgar ailelerinin geleneklerine verilmiştir.
- Özel sebeplere inecek olursak; Türkler banka hesaplarını kullanamamış, Türk kadınları istediklerini giyememiş, Türkçe dergi ve gazeteler yasaklanmıştır.
- Türk okulları kapatılmıştır.
- Türklerin, dış ülkeyle mektuplaşıp irtibata geçmesinin önü kesilmiştir.
- Bulgar soyunun çoğalması için Türk kızlarını, Bulgarların fazla olduğu bölgelere göndermişlerdir.
- Yukarıda sayılan tüm maddelerin uygulanmasına karşı çıkan Türkler, "*temerküz*"

denilen toplama kamplarına götürülmüştür. (Yıldız, 2007: 196).

1984-1985 yıllarında yapılan zulümlerin hemen ardından, 1989 sonrası "demokrasiye geçişi" döneminde, Bulgaristan hükümeti zaten amacına ulaşmıştır. Bu dönem rahatlığı ile Bulgaristan, geride kalan Türklere yavaş yavaş imkânlar sunmuştur. Bulgarlardaki dört siyasi parti, Türklere ait olmuş ve %80'i Bulgarca olan "Işık" gazetesinin çıkarılmasına izin verilmesi gibi mucizevi durumlar cereyan etmiştir. Türkiye Cumhuriyeti ise bu dönemde, yani 1985-1989 tarihleri arasında gelebilen göçmenlere yardımlarını esirgememiştir. Özel konutlu daireler yapmış, ihtiyaç sahibi göçmenlere kol kanat germiş ve "Balkan Türkleri Dayanışma ve Kültür" dernekleri kurmuştur. Özal, son zamanda gelen 300 bin kişilik göçmen kitlesinin, 2,5 ay gibi kısa bir sürede yerleştirilmesinin neredeyse imkânsız olduğunu belirtmiştir. Bunlara ek olarak Özal, 1985- 1989 göç dalgalarının yapılması ve yerleştirilmesi gibi konularda Türkiye'nin büyük bir başarı sağladığını vurgulamıştır. (Yıldız, 2007, s.197)

Son Bulgar Darbesi karşısında, Türkiye'nin sonsuz maddi ve manevi desteklerini alan Bulgar göçmenleri, seneler geçtikçe Türkiye'ye adaptasyonu sağlamıştır. Çeşitli faaliyetlere katılıp, birçok işte çalışmaya başlamış ve Türkiye ile bütünleşmek adına çok çaba sarf etmişlerdir. Türkiye Cumhuriyeti ile kader birliği yapan göçmenler, artık sosyal konutlarda dahi kendi evlerine sahip bireyler olarak gelişim göstermiştir. Bulgaristan göçmenleri, gerek sosyal gerekse kültürel ve geleneksel yaşam tarzlarını, adaptasyon bağlarını kuvvetli kurduğu Türkiye'de de yansıtabilmiştir. Sonuç olarak Türk- Yunan nüfus mübadelesi gibi, Bulgaristan Türklerinin dönemsel olarak yaşadığı zorunlu göçler, Anavatana bağlı kuvvetli bir bağı oluşturmuştur. Nitekim bu bağı kuvvetli düğümleri, günümüzdeki göçmenlerin, yerli halkla bütünleşmiş uyumuna dayanmaktadır. Göçmen kitleleri, Anavatana ilk ayak bastıklarında uyum açısından zorluk yaşayıp, yerli halkın belirli kesimi tarafından dışlansalar da, hükümet ve halkın destekleriyle tekrar ayağa kalkabilmişlerdir. Türkiye Cumhuriyeti, Atatürk'ün sözü ile "kaybedilmiş topraklarının aziz hatıralarına" sahip çıkmış ve göçmenlerle birlik içerisinde yaşamayı başarmıştır.

12. Bulgaristan'ın, Türkiye ile Yaptığı İkili Anlaşmalar Işığında Müslüman Türk Azınlığı Adına Üstlendiği Yükümlülükler

Türk-Bulgar ikili görüşmeleri, Bulgaristan'ın kurucu anlaşması olan "*Berlin Barış Antlaşması*'na" kadar dayanmaktadır. Bulgaristan bu anlaşma ile: "*Padişaha bağlı ve vergi veren bir prenslik*" olarak kurulmuştur. 1878 Berlin Barış Antlaşması, Altmış dört maddeden oluşan bir yapı şeklinde doğmuştur. Bununla beraber, prensliğin varlığı kabul edilmiş ve Bulgaristan'ın yeni sınırlarına dâhil olan Bulgaristan Türklerinin, ilk defa azınlık hak ve statü konuları konuşulup düzenlenmiştir (Kamil, 1989: 6). Berlin Antlaşmasının üçüncü maddesinin ikinci kısmında, "Bulgar anayasası ve Bulgar prensinin seçimi, Bulgaristan Türklerinin hakları ve çıkarları doğrultusunda hazırlanmıştır." ibaresi yer almaktadır. Bu dönemde, "Müslüman olmak" ile "Türk olmak" kelimeleri eş değer tutulmuştur. Berlin Barış Antlaşmasında "Türk" kelimesi geçirilmiştir. Türklerin hakları, hukukları ve menfaatlerini gözetmek Bulgaristan'ın en önemli yükümlülükleri şeklinde tezahür etmiştir (Şimşir, 1986: 365). Türkiye ile Bulgaristan'ın ilişkilerini canlandırıp başlatan, Berlin Barış Antlaşması ile

- Padişahın istek ve arzularına, prensin kesinlikle uyması gerektiği hükmü,
- Bulgaristan'da kalan Bulgaristan Türklerinin, eğitim ve din gibi konulardaki hürriyetlerine dokunulmayacağı hükmü,
- Bulgaristan Türklerinin, tüm haklarının korunacağı, yükümlülükleri doğmuştur (Kamil, 1989: 6).

Nitekim Berlin Antlaşmasının beşinci maddesinde de Bulgarların Türk azınlığına karşı sorumlulukları belirtilmiştir. Madde 5' e göre, Müslüman Türk azınlıklar, dinlerini özgürce yaşayabilir, diğer Bulgarlardan ayrı tutulamaz ve eşit hakka sahiplerdir. Bahsedilen tüm bu yükümlülük ve ilkeler, Bulgaristan Anayasasının temel yapısını oluşturur. Bulgaristan Türklerinin malları ve bunların korunma hakları da Berlin Barış Antlaşmasının on ikinci maddesi ile güvence altına alınmıştır (Şimşir, 1986: 366-367). Kısacası, bu barış antlaşması, Bulgaristan'ı hem kurmuş hem de ona ciddi yükümlülükler yüklemiştir. Bulgaristan, tamamıyla bir devlet olarak oluştuğundan beri, Bulgaristan Türk azınlıkların özgürlüklerini ve haklarını koruma konusundaki yükümlülükleri üstlenmiştir.

Bulgaristan 1878 ve 1908 dönemleri arasında, yani yaklaşık olarak otuz yıl kadar padişaha bağlı bir sistem içerisinde yaşamıştır. Lakin Bulgaristan, Berlin Antlaşmasından ardından, 1908 tarihinde prenslik olan dönemden sonra krallık olan döneme geçmiştir. 19 Nisan 1909 tarihinde "*İstanbul Protokolü*" imzalanmıştır. Bu protokole ek olarak bir sözleşme de oluşturulmuştur. İstanbul protokolünün ana konusu, Türk-İslam cemaatinin vakıf malları ve hakları ile ilgilidir (Şimşir, 1986: 368). Protokolün eki olan sözleşmeye göre Bulgaristan, Türk azınlıkların her türlü ihtiyaç ve işleriyle ilgilenme yükümlülüğünü taşımıştır (Kamil, 1989: 28-29).

İstanbul Protokolü ile doğan sözleşme sekiz maddeden oluşmaktadır. (Şimşir, 1986:368) Sözleşmenin birinci maddesi, müftülüklerle ilgili düzenlemeleri ele almıştır. Buna göre baş müftü nerede bulunur, görevleri nelerdir? Gibi soruların cevabı bu maddede yer almaktadır. Baş müftü özellik olarak, İstanbul ve Bulgaristan hükümetleri arasında bir aracılık görevini üstlenmiştir (Kamil, 1989: 29). Sözleşmenin ikinci maddesi, Türk-Müslüman azınlığın temel hak ve dini özgürlüklerini ele alan Bulgaristan yükümlülükleriyle bezenmiştir. (Şimşir, 1986: 368) Bu sözleşmenin önemli maddelerinden bir diğeri ise, altıncı maddesidir. Madde 6'ya göre; Türklerin cami ve okul yapımında gerekli olan bütçe için, Bulgaristan bütçesine ödenek sağlanacağı belirtilmiştir (Şimşir, 1986: 370). Madde 7'ye göre ise; hayır işlerinin işlendiği ibadethanelerin dikkatli bir şekilde kullanılıp, zor durumda olunmadığı sürece yıkılmaması gerektiği üzerinde durulmuştur (Kamil, 1989: 19).

Görüldüğü üzere, 19 Nisan 1909 tarihinde imzalanan İstanbul Protokolü ile protokolden doğan sözleşmenin konusunu oluşturan haklar, Bulgaristan'da yaşayan Türklere verilen, 1878 tarihli Berlin Barış Antlaşmasındaki haklara dayanılarak tekrar teyit edilmiştir. Balkan savaşlarını kapsayan 1912-1913 tarihlerinin hemen sonrasında bir anlaşma düzenlenmiştir. "*1913 Barış antlaşması*", Bulgaristan ile Türkiye arasında geçtiği için iki taraflı bir anlaşma olma özelliğine sahiptir. 29 Eylül 1913 tarihli bu antlaşmanın ekinde "*Müftülüklerle ilgili sözleşme*" mevcuttur. 1912-1913 tarihlerinde, Balkan savaşları ile yenilmemize rağmen, tamamen Türk olan kesimlere lehte haklar verilmiştir (Kamil, 1989: 31-32). Barış antlaşmasının sekizinci maddesinde, Türklerin özgürlük ve hakları bağlamında olumlu kararlar alınırken, "Türk" kelimesi yerine, "Müslüman" kelimesi kullanılmıştır. Onuncu ve on

birinci maddelerinde, Türk azınlıkların malları konusunu işlemiş ve herkesin birbirine saygı ile yaklaşmasını ele almıştır. Sonuç olarak, Bulgar ve Türk antlaşması Bulgaristan'a sorumluluk yüklemiş ve Bulgaristan Türklerinin tüm azınlık haklarının güvence altına alınmasını sağlamıştır. (Şimşir, 1986: 371-372) Müftülükler ile ilgili sözleşmenin konusu, ayrıntılı şekilde düzenlenmiş ve sözleşme, Bulgaristan'ın müftülük düzenini sağlamakla yükümlü olmuştur. Müftülükler ile ilgili antlaşmayla Müslüman olan azınlıklar, eğitim kurumları konusunda kendi kurumlarını yönetme yetkisini kazanmıştır. Özetle; bu antlaşma, Bulgaristan'da yaşayan Türklerin gelenek, görenek, dil, din kimlik parametrelerini özgürce yaşama hakkını vermiştir. Bunlara ek olarak ise, dini açıdan kurulan vakıfların müftüler aracılığıyla yürütülmesi gibi önemli bir karar alınmıştır.

Bulgaristan'ın Birinci Dünya Savaşında yenilmesi üzerine, 27 Kasım 1919 "Neuilly Barış Antlaşması" imzalanmıştır. Bu antlaşma dokuz maddeden oluşmuştur. Antlaşmanın dördüncü kısmında Türk azınlıklarına tanınan haklar ve Bulgarların Türklere karşı sorumluluklarından bahsedilmiştir (Şimşir, 1986: 374). Nitekim bu antlaşma ile Bulgaristan; din, ırk ve dil gibi ötekileştiren ayrımlardan kaçarak, Türk azınlıklarına çoğunlukla aynı hakları tanımıştır. Neuilly Barış Antlaşmasının ardından, Türkiye'de saltanat dönemi gitmiş, Cumhuriyet dönemi gelmiştir. Bu vesile ile Bulgaristan ve Türkiye arasında 1925 tarihli " Türk-Bulgar Dostluk Antlaşması " imzalanmıştır. Antlaşmanın ilk maddesi, iki ülkenin de dostluklarının pekişmesi ve sarsılmaması temennisini taşımaktadır. Dostluk antlaşmasının en önemli kilit noktasını, Neuilly Barış Antlaşması ile gelen azınlık hakları ve bunların korunması oluşturmuş, bu haklar yinelenmiştir. Dostluk antlaşmasının pekişmesinden hemen sonra, 1925 tarihli, "Türk-Bulgar Oturma (ikamet) Sözleşmesi" gerçekleşmiştir. Sözleşmenin ilk maddesine göre: "Türk vatandaşları Bulgaristan'da, Bulgaristan vatandaşları Türkiye'de oturabileceklerdir. Taraflardan birinin yurttaşları öteki ülkeye serbestçe gidip gelebilecekler ve o ülkede dolaşabileceklerdir." Kararına varılmıştır (Şimşir, 1986: 377).

Komünistler, Bulgaristan ülkesini 1944'te ele geçirmiştir. Böylece Bulgaristan, "Bulgaristan Halk Cumhuriyeti" olarak anılmıştır. 1925 Dostluk antlaşması ile ele alınan isteğe göre, göç etme olayı

ortadan kalkmıştır. Fakat bu uzun sürememiş, 1950 hükümet değişikliği sebebiyle, Bulgaristan 250.000 Türk'ü üç ay gibi kısa bir sürede Türkiye'ye gönderme kararı almıştır. Bu karar, imzalanan oturma sözleşmesine ters düşmüş ve Türkleri sınır dışı etme politikası şeklinde tezahür etmiştir. Bu sebeple göçmen kitleleri, iki yıl süreyle zorunlu göçe maruz kalmışlardır. Daha sonra Bulgaristan yine bir darbe indirip kendi sınırlarını göçe kapatmıştır. Göçmen ailelerinde kopukluk yaşanmış ve bu sebepten dolayı, kopuk aileleri birleştirmek için, 1968 tarihinde iki ülke arasında "Yakın Akraba Göçü antlaşması" imzalanmıştır. Göç antlaşması, Bulgaristan'ın Türk azınlık haklarıyla ilgili imzaladığı son antlaşma olma özelliğine sahiptir. Bulgaristan'ın daha önce göç sınırlarını kapatmasıyla patlak veren birikim, Yakın Akraba Göçü ile çözülmeye çalışılmıştır. Göç antlaşmasının sınırları şu şekildedir:

" a. Karı- Koca

b. Ana, baba, büyükanne, büyükbaba ve bunların ana ve babaları,

c. Çocuklar ve torunlar ve bunların eş ve çocukları,

d. İşbu antlaşma yürürlüğe girinceye kadar evli olmayan kız ve erkek kardeşler ile ölü kız ve erkek kardeşlerin bekar reşit ve gayri reşit çocukları Türkiye'ye göç edebilecekler." ²

13. Sonuç ve Değerlendirme

Göç antlaşmasıyla beraber Bulgaristan'dan Türkiye'ye totalde, 130.000 kadar kişi göç etmiştir. Sonuç olarak, bölünmüş birçok aile sınırlıda olsa birleştirilmiştir. Lakin Bulgaristan'ın son darbesi olan, zorla isim değiştirme fiilleri ortaya çıkınca, bu insanların diğer bir bölümü de Bulgaristan'da bölünmüş ve mağdur bir şekilde yaşamak zorunda kalmışlardır. Sonuç olarak, Bulgaristan hükümeti Türkiye ile yaptığı ikili antlaşmalar doğrultusunda, bazı yükümlülükler üstlenmiş; fakat buna rağmen 1944 Komünist rejimin ülkeye uğraması ile yönetimin değişmesi ve göç sonucunda kendi ekonomik dengesinin bozulmasından korktuğu için, barış antlaşmalarına ve uluslararası hukuka ters düşecek fiillerde bulunmuştur. Bulgaristan'ın bu tutumları ve kendi çıkarları doğrultusunda göç sınırlarını kapatıp açması durumu, hem Bulgaristan

² Bknz: Kamil, " İkili ve Çok Taraflı Siyasi Antlaşmalar, İnsan Haklarına İlişkin Belgeler ve Bulgar Anayasasına

Göre, Bulgaristan'daki Türklerin Hakları", Yükseköğretim Kurulu Matbaası, Ankara/1989, s.36

Türklerini hem de Türkiye Cumhuriyetini zor duruma sokmuştur. Üstlendiği yükümlülükleri layığı ile yerine getirmeyip, on binlerce masum Türk'e işkenceler, eziyetler, zorla isim ve ırk değiştirmeler gibi üzüntü verici faaliyetlerde bulunan Bulgaristan karşısında Türkiye, 1985-1989 son darbe göçlerinin üstesinden gelmiş ve göçmenler bugün toplumsal entegrasyonun en üst düzeyine ulaşarak Türk toplumun onurlu ve eşit vatandaşları olarak toplumsal refah ve barışa ciddi katkılar sunmaktadırlar.

KAYNAKÇA

- MUTLUER, Mustafa, (2003), Uluslararası Göçler ve Türkiye, Çantay kitabevi, İstanbul.
- TEKELİ, İlhan , (2010), Göç ve Ötesi, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- AKKAYAN, Taylan , (1979), Göç ve Değişme, İstanbul üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul.
- KARPAT, Kemal H. ,(2003), Osmanlı Nüfusu (1830-1914): Demografik ve sosyal özellikleri, (Çev. B. Tırnakçı) Türkiye Ekonomik ve Tarih Vakfı Yayını, İstanbul.
- KARPAT, Kemal, H. , (2010), Osmanlıdan günümüze etnik yapılanma ve göçler, Timaş Yayınları, İstanbul.
- KRİTZ, Mary M., KEELY, Charlesa B., (1981), "Introduction", Global Trends in Migration , Der: Mary M. , Kritz, Charles B. Keely and Silvano M. Tomasi, The Center for Migration Studies of New York, Inc. New York.
- TİLLY, Charles. ,(1978), "Migration in Modern European History" , Human Migration: Patterns and politics, Der.: McNeil William H; Adams Ruth S., Indiana University Press, Bloomington & London.
- PUSCH, Barbara, WILKOSZEWSKI, Tomas, (2010), Türkiye'ye Uluslar arası Göç , Kitap yayınevi, İstanbul.
- HALAÇOĞLU, Ahmet ,(1994), Balkan harbi sırasında Rumeli'den Türk göçleri (1912-1913), Türk Tarih Kurumu yayınevi, Ankara.
- TAYLOR, Charles ,(1996), Çok kültürlülük / Tanınma politikası, Yapı kredi yayınevi, İstanbul.
- İNAÇ, Hüsamettin , (2012), AB Entegrasyon sürecinde Türkiye'nin kimlik problemleri, MKM yayınevi, Bursa.
- ALTUNTAŞ, N. (2002), Türkiye'de Etnik Kimlik, Din-Mezhep ve Siyaset, Sosyoloji Araştırmaları Dergisi, cilt:5, sayı:2, ss.5-47, Güz Ankara.
- GİDDENS, Anthony ,(2000), Sosyoloji, Ayraç yayınevi, Haz. H.Özel;C. Güzel, İstanbul.
- YILMAZ, Aytekin, (1994), Etnik Ayrımcılık, Vadi Yayınları, Ankara.
- YALÇIN, Cemal, (2004), Göç Sosyolojisi, Anı Yayıncılık, Ankara.
- MOLES, A.A, (1983), Kültürün Toplumsal Dinamiği, (Çev.: N.Bilgin), Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları,No:21, İzmir.
- ÖNDER, A. Tayyar, (2007), Türkiye'nin Etnik Yapısı, Fark Yayınları, Ankara.
- ÖZKALP, Enver,(1986), Sosyolojiye Giriş Dersleri, Anadolu Üniversitesi Yayınları No:34, Eskişehir.
- TOSUN, Ramazan, (2002), Türk- Yunan İlişkileri ve Nüfus Mübadelesi, Berikan Elektronik Basım Yayıncılık Sanayi ve Ticaret LTD. ŞTİ., Ankara.
- BERTİNG, Jan, (2012), Şeytan Üçgeni / Kimlik, Kültür, Etnik Topluluk, (Çev.:H. İNAÇ), MKM Yayınları, Bursa.
- HIRSCHON, Ree, (2007), Egeyi Geçerken- 1923 Türk-Yunan Zorunlu Nüfus Mübadelesi, (Akt.: M.PEKİN-E.ALTINAY), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları 95, İstanbul.
- ARI, Kemal, (2008), Büyük Mübadele Türkiye'ye Zorunlu Göç (1923-1925), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- ERDAL, İbrahim, (2006), Mübadele (Uluslaşma Sürecinde Türkiye ve Yunanistan 1923-1925), IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.
- PEKİN, Müfide, (2005), Yeniden Kurulan Yaşamlar- 1923/ Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- RİCHARD, Clogg, (1997), Modern Yunanistan Tarihi, (Akt.: D. ŞENDİL), İletişim Yayınları, İstanbul.
- KİTİSİKİS, Dimitri, (1963), Yunan Propagandası, Meydan Yayınevi, İstanbul.
- ADIVAR, Halide Edip, (1987), Türk'ün Ateşle İmtihani, Atlas Yayınevi, İstanbul.
- CEBESOY, Ali Fuat, (2000), Milli Mücadele Hatıraları, Temel Yayınları, İstanbul.
- NUR, R. ve CREW, J. C. (2007), Lozan Barış Konferansının Perde Arkası, 2. Basım. Örgün Yayınevi, İstanbul.
- ÖKSÜZ, H. (2000) "Türk-Rum Nüfus Mübadelesinin Sebep ve Bazı İstisnaları", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Cilt 16, Sayı 48, s. 753-769.
- SEZER, S. ,(2012), Lozan ve Mübadele, T.C. İstanbul Kültür Üniversitesi, Atatürk ilkeleri ve İnkılâp Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, İstanbul.
- BOZDAĞLI, Yücel, (2014), "Türk- Yunan Mübadelesi ve Sonuçları", TSA/YIL:18 özel sayı, s:3, Ocak/January.
- BORAN, B. SADIK, (1945), Toplumsal Yapı Araştırmaları (İki Köy Çeşidinin Mukayeseli Tetkiki), TTK Basım, Ankara.
- "Bulgaristan'da Türk Varlığı Bildiriler" ,(1992) , Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları VII. Dizi- Sa-87, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- ERİM, Nihat, (1953), Devletler Arası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri, C.I, TTK, Ankara.
- SANDER, Oral, (1969), Balkan Gelişmeleri ve Türkiye (1945-1946), A.Ü Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınevi, Ankara.
- TODOROV, Nikolay, (1979), Bulgaristan Türkleri, (Çev.: V. ATAYMAN), Öncü Kitabevi, İstanbul.
- KAMİL, İbrahim, (1989), Bulgaristan Türklerinin Statüsü, Pamuk Ofset, İstanbul.
- ÇAVUŞ, Mehmet, (1985), Bulgaristan'dan Sesler, Yaylacık Matbaası, İstanbul.
- AĞANOĞLU, H. Yıldırım, (2001), Göç: Osmanlı'dan Cumhuriyete Balkanlar'ın Makûs Tarihi, Kum Saati Yayınları, İstanbul.
- ÖZBİR, Kamuran, (1986), Bulgar Yönetimi Gerçeği Gizleyemez, Son Havadis Yayınları, İstanbul.

- KAMİL, İbrahim, (1989), 2'li ve Çok Taraflı Siyasi Antlaşmalar, İnsan Haklarına İlişkin Belgeler ve Bulgar Anayasasına Göre Bulgaristan'daki Türklerin Hakları, Yükseköğretim Kurulu Matbaası, Ankara.
- ŞENESEN, R. OKUŞLUK, (2011), Çukurova Bölgesi Girit Göçmenleri Halk Kültürü Araştırması, Karahan Kitabevi, Adana.
- KOLUKIRIK, S (2006), Bulgaristan'dan Göç Eden Türk Göçmenlerinin Dayanışma ve Örgütlenme Biçimleri: İzmir Örneği, C.Ü Sosyal Bilimler Dergisi, Mayıs, Cilt:30, No:1, ss.1-33
- KÜMBETOĞLU, Belkis, (1997), Göçmen ve Sığınmacı Gruplardan Bir Kesit; Bulgaristan Göçmenleri ve Bosnalı Sığınmacılar, Yeni Balkan, Eski Sorunlar, Yay. Haz: Kemali Soybaşılı- Gencer Özcan, İstanbul.
- DOĞANAY, Filiz (1996), Türkiye'ye Göçmen Olarak Gelenlerin Yerleşimi, DPT.YBM 1997, <http://www.dpt.gov.tr/dpbweb/ekutup96/doganayf/gocmen.html/>
- ŞİMŞİR, B. Niyazi, (2003), Türkiye ve Balkanlar, Balkan Türkleri, Balkanlarda Türk Varlığı, Der. E. Türbedar, Balkan Araştırmaları Dizisi 9, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, ss. 328-347, Ankara.
- KÖŞK, U. Can, ÖZBEK, Çağlar, (2017), Küreselleşme ve Uluslar arası göç ilişkisinde değişen göçmen algısı, Researcher: Social Science Studies dergisi, Cilt 5, Sayı 8, s. 248
- ÖZOCAK, Özer, (2014), Diaspora Kavramı ve Ermeni Diasporası makalesi, Yeni Türkiye, 60/2014, s. 4-5
- McCHARTY, Justin, (1995), Osmanlı Anadolu Topraklarındaki Müslüman ve Azınlık Nüfus, Genel Kurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, s.14
- AKA, Asiye, (2010), Kimliğe Teorik Yaklaşımlar, C.Ü Sosyal Bilimler Dergisi, Mayıs, cilt:34, sayı:1, s.19-20
- ÇELİK, Hacer, (2008), Çok kültürlülük ve Türkiye'deki görünümü, U.Ü Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, sayı:15, s.321
- Çetin, Nurten, (2010), "1914 Osmanlı-Yunan Nüfus Mübadelesi Girişimi", Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı 24, s. 149-172
- Kara, Bülent, (2005), "Dramatik Bir Huzur Mücadelesi: Mübadele", Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 5, Sayı 1, s. 187- 198
- MUSTAFAİ, Habil, (2006), Balkanlarda Azınlık Hakları, yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslar arası ilişkiler bilim dalı, Ankara/2006, s.13-18
- KODAMAN, Ömer, (2008), Türkiye İle Yunanistan Arasında Nüfus Mübadelesi, Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi.
- ZENGİN AGHATABAY, Cahide, (2007), Mübadelenin mazlum misafirleri/ Mübadele ve kamuoyu 1923-1930, Bengi yayınları, İstanbul.
- ÇOLAK, Filiz, "BULGARİSTAN TÜRKLERİNİN TÜRKİYE'YE GÖÇ HAREKETİ (1950-1951)", Tarih okulu-İlkbahar/Yaz 2013, sayı:14, ss.115,
- ÇULHA, İbrahim, (2017),"Bulgaristan Türklerinin Türkiye'ye Göç Süreci (1950-1951)", Tarih, eğitim ve kültür dergisi, sayı:1, s.66
- ÇOLAK, Filiz, (2003), Bulgaristan Türklerinin Anavatana Göç Hareketi(1950-1951) Türk Dünyası Araştırmaları, sayı:145, Ağustos
- TANOĞLU, Ali, (1952-1953), Bulgaristan Türklerinin Son Göç Hareketi (1950-1951) İ.Ü İktisat fakültesi Mecmuası, c:14, İstanbul, Ekim 1952-Temmuz 1953
- GERAY, Cevat, (1970), Türkiye'de Göçmen Hareketleri ve Göçmenlerin Yerleştirilmesi", Amme İdaresi Dergisi, C.I, sayı:1-4, s.25
- GÖZE, Ergun, (1985), Bulgaristan Türkleri Kaddafi, Özal, vs.. , Türk Kültürü Bulgaristan Türkleri Sayısı, Sayı: 263, Ankara, Mart ,s.45
- YILDIZ, Recep, (2007), Batı Dünyasının Çifte Standartlı Yaklaşımlarına Bir Örnek: Ermenilerin Tehciri ve Bulgaristan Türkleri Kıyaslaması, Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi, cilt VII, Sayı:1, İzmir/ 2007, s. 196
- YALDIZ, Fırat, (2014), Uluslararası Göç ve Diaspora ile İlişkili Kavramlar, İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, Journal of the Human and Social Science Researches, Cilt.3, Sayı: 2 – Volume: 3, Issue: 2
- ŞİMŞİR, Bilal, (1986), Bulgaristan Türkleri, Bilgi Yayınevi, Ankara.
- DEMİRTAŞ, H. A., (2003), Sosyal Kimlik Kuramı: Temel Kavram ve Varsayımlar, İletişim Araştırmaları, 1(1), s. 123-144